

परिच्छेद	अनुक्रमणिका	पृष्ठ
उपोद्घात		ix
कार्यकारी सारांश		xi
प्रकरण I: आढावा		
1.1	राज्याची रूपरेषा	1
1.1.1	राज्याचे देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्न	1
1.2	राज्य वित्तव्यवस्था लेखापरीक्षण अहवालाचा आधार आणि दृष्टीकोन	4
1.3	शासकीय लेख्यांची रचना आणि अर्थसंकल्पीय प्रक्रियेचा आढावा	5
1.3.1	वित्तव्यवस्थेचे संक्षिप्त चित्रण	9
1.3.2	शासनाची मत्ता आणि दायित्वे यांचे संक्षिप्त चित्रण	10
1.4	राजकोषीय समतोल: तूट आणि एकूण ऋणांचे उद्दिष्ट यांची साध्यता	11
1.4.1	मध्यम मुदतीच्या राजकोषीय धोरण विवरणपत्रातील प्रक्षेपित वित्तीय मापदंडांच्या उद्दिष्टांची चालू वर्षातील प्रत्यक्षाबरोबर तुलना	14
1.4.2	तुटीचा कल	15
1.4.3	केंद्र शासनाने ठरवून दिलेल्या मर्यादेनुसार कर्ज घेण्यासंदर्भात राज्य शासनाची कामगिरी	17
1.5	लेखापरीक्षणोत्तर तूट आणि एकूण कर्ज	17
1.5.1	लेखापरीक्षणोत्तर - तूट	17
1.5.2	लेखापरीक्षणोत्तर - एकूण लोक ऋण	19
प्रकरण II: राज्याची वित्तव्यवस्था		
2.1	2022-23 च्या तुलनेत 2023-24 मधील प्रमुख राजकोषीय समुच्चयातील महत्त्वाचे बदल	21
2.2	निधीचे स्त्रोत आणि वापर	23
2.3	राज्याची संसाधने	24
2.3.1	राज्याच्या जमा	25
2.3.2	राज्याच्या महसुली जमा	25
2.3.2.1	महसुली जमांचे कल आणि वाढ	25
2.3.2.2	राज्याचे स्वतःचे स्त्रोत	28
2.3.2.3	करेतर महसूल	32
2.3.2.4	केंद्रीय हस्तांतरणे	33
2.3.3	भांडवली जमा	39
2.3.4	संसाधनेला चालना देण्याची राज्याची कामगिरी	40
2.4	संसाधनांचा वापर	40
2.4.1	खर्चाची वृद्धी आणि रचना	41
2.4.2	महसुली खर्च	43
2.4.2.1	महसुली खर्चातील प्रमुख बदल	45

परिच्छेद	अनुक्रमणिका	पृष्ठ
2.4.2.2	अनिवार्य खर्च	45
2.4.2.3	राष्ट्रीय निवृत्तीवेतन प्रणालीमधील परतफेड न केलेली दायित्वे	48
2.4.2.4	अर्थसहाय्य	50
2.4.2.5	स्थानिक संस्था व इतर संस्थांना राज्य शासनाकडून वित्तीय सहाय्य	51
2.4.3	भांडवली खर्च	52
2.4.3.1	भांडवली खर्चात मोठे बदल	53
2.4.3.2	भांडवली खर्चाची गुणवत्ता	54
2.4.4	खर्चाचा प्राधान्यक्रम	56
2.4.4.1	उद्देश्य शीर्ष-निहाय खर्च	57
2.5	लोक लेखे	58
2.5.1	निव्वळ लोक लेखे शिल्लक	58
2.5.2	राखीव निधी	59
2.5.2.1	एकत्रिकृत कर्ज निवारण निधी	59
2.5.2.2	राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधी	60
2.5.2.3	हमी विमोचन निधी	62
2.5.2.4	राज्य प्रतिपूरक वनीकरण निधी	62
2.5.2.5	उपकर संकलन	63
2.5.2.6	केंद्रीय रस्ते व पायाभूत सुविधा निधीशी संबंधित व्यवहारांचा लेखाजोखा	64
2.5.2.7	राष्ट्रीय खनिज अन्वेषण ट्रस्ट	65
2.6	लोक दायित्व व्यवस्थापन	65
2.6.1	दायित्व रूपरेषा: घटक	66
2.6.2	ऋणाची रूपरेषा: परिपक्वता आणि परतफेड	72
2.7	ऋण शाश्वतता विश्लेषण	75
2.7.1	अर्थसंकल्पात अंतर्भूत नसलेली कर्जे	80
2.7.2	कर्जाऊ घेतलेल्या निधीचा वापर	83
2.7.3	हमीची स्थिती- आकस्मिक दायित्व	85
2.7.4	रोख शिल्लकीचे व्यवस्थापन	87
2.8	निष्कर्ष	90
2.9	शिफारशी	92
प्रकरण III: अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन		
3.1	अर्थसंकल्प प्रक्रिया	93
3.1.1	आर्थिक वर्षातील एकूण तरतूद, प्रत्यक्ष संवितरणे आणि बचतीचा सारांश	95
3.1.2	भारित आणि दत्तमत संवितरणे	96
3.1.3	अर्थसंकल्पीय कुशलता (मार्कमनशीप)	96
3.1.3.1	एकूण अर्थसंकल्पीय निष्पत्ती (आऊटटर्न)	96

परिच्छेद	अनुक्रमणिका	पृष्ठ
3.1.3.2	खर्चाच्या घटकांची निष्पत्ती	97
3.2	विनियोजन लेखे	98
3.3	अर्थसंकल्पीय आणि लेखा प्रक्रियेच्या सचोटीवर टिप्पण्या	98
3.3.1	अनावश्यक किंवा अतिरिक्त पुरवणी अनुदाने	98
3.3.2	आकस्मिक निधीमधून अग्रिमे	100
3.3.3	निधीचे अतिरिक्त किंवा अनावश्यक पुनर्विनियोजन	100
3.3.4	अखर्चित रक्कम आणि प्रत्यार्पित विनियोजन आणि/अथवा मोठ्या प्रमाणात बचत/ प्रत्यार्पण	101
3.3.4.1	सातत्यपूर्ण बचती	104
3.3.4.2	'निरंक' खर्च असलेली अनुदाने	105
3.3.5	अतिरिक्त खर्च व त्याचे नियमितीकरण	105
3.3.5.1	2023-24 वर्षाशी संबंधित अतिरिक्त खर्च	106
3.3.5.2	मागील आर्थिक वर्षामधील अतिरिक्त खर्च नियमित करणे	107
3.3.6	भांडवली मत्तेच्या निर्मितीसाठी सहाय्यक अनुदाने	107
3.4	अर्थसंकल्पीय आणि लेखा प्रक्रियेच्या पारदर्शकतेवर टिप्पण्या	108
3.4.1	एकरकमी अर्थसंकल्पीय तरतुदी	108
3.4.2	अर्थसंकल्पातील प्रमुख धोरणात्मक घोषणा आणि त्यांची अंमलबजावणी सुनिश्चित करण्यासाठी प्रत्यक्ष निधीचा पुरवठा	108
3.5	अर्थसंकल्पीय व लेखा प्रक्रियेच्या परिणामकारकतेबद्दल टिप्पण्या	109
3.5.1	अर्थसंकल्पातील अंदाज आणि प्रक्षेपण व प्रत्यक्ष यांच्यातील तफावत	109
3.5.1.1	अर्थसंकल्पातील तफावतीचे अपूर्ण स्पष्टीकरण/स्पष्टीकरणाचा अभाव	112
3.5.2	अर्थसंकल्पीय ओघ आणि अनुदानाचा आढावा	113
3.5.2.1	खर्चाची घाई	113
3.5.2.2	जमा व खर्चाचा ओघ	114
3.5.3	निवडलेल्या अनुदानांचे पुनर्विलोकन/आढावा	115
3.5.3.1	अनुदान सी-01 - महसूल आणि जिल्हा प्रशासन	116
3.5.3.2	अनुदान झेडई -01 अल्पसंख्यांक विकास विभाग (दत्तमत)	118
3.6	निष्कर्ष	121
3.7	शिफारशी	121
प्रकरण IV: लेखांची गुणवत्ता आणि वित्तीय प्रतिवेदन पद्धती		
4.1	व्याज देणाऱ्या ठेवी/राखीव निधीवरील व्याजाच्या संदर्भात दायित्व न फेडणे	123
4.2	राज्य अंमलबजावणी अभिकरणांना निधी थेट हस्तांतरित	124
4.3	उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करण्यास विलंब	125
4.3.1	अनुदानप्राप्त संस्थांची "इतर" म्हणून नोंद	127

परिच्छेद	अनुक्रमणिका	पृष्ठ
4.4	संक्षिप्त आकस्मिक देयके	127
4.5	वैयक्तिक ठेव खाती	129
4.6	गौण शीर्ष-800 याचा अविवेकी वापर	130
4.7	निलंबन व कर्ज, ठेवी आणि वित्तप्रेषण यांतील मुख्य शीर्षातर्गत थकित शिल्लक	134
4.7.1	कर्ज, ठेवी आणि वित्तप्रेषण शीर्षातर्गत ऋण (अॅडव्हर्स) शिल्लक	135
4.8	विभागीय आकडेवारीचा ताळमेळ न घालणे	136
4.9	रोख शिल्लक रकमेचा ताळमेळ	137
4.10	लेखांकन मानकांचे अनुपालन	137
4.11	स्वायत्त संस्थांचे लेखे/पृथक लेखापरीक्षा अहवाल सादर करणे	138
4.12	विभागीय वाणिज्यिक उपक्रम/महामंडळे/कंपन्या	140
4.13	संस्था व प्राधिकरणे यांना दिलेल्या अनुदानाचा/कर्जाचा तपशील सादर न करणे	141
4.14	कालबद्धता आणि लेख्यांची गुणवत्ता	142
4.15	गैरव्यवहार, तोटा, चोऱ्या इ.	142
4.16	अखर्चित रक्कम आहरण आणि संवितरण अधिकाऱ्यांच्या बँक खात्यांमध्ये पडून राहणे	143
4.17	राज्य वित्तीय लेखापरीक्षण अहवालाचा पाठपुरावा	144
4.18	निष्कर्ष	144
4.19	शिफारशी	145

परिशिष्ट क्र.	परिशिष्टे	संदर्भ	
		परिच्छेद	पृष्ठ क्र.
1.1	महाराष्ट्राची सामान्य माहिती	1.1	147
2.1	राज्य शासनाच्या वित्तव्यवस्थेवर विदाची समय मालिका	2.2	148
2.2	राज्याचे राजकोषीय प्राधान्य	2.3.2.2 2.3.2.3	152
3.1	अर्थसंकल्पाशी संबंधित महत्त्वाच्या संज्ञाची शब्दावली	3.1	153
3.2	2023-24 दरम्यान अतिरिक्त पुरवणी तरतुदीसह (₹ 10 कोटी आणि अधिक) बंद झालेली अनुदाने/विनियोजन	3.3.1	155
3.3	2023-24 दरम्यान निधीचे विनाकारण पुनर्विनियोजन	3.3.3	157
3.4	प्रत्येकी ₹ 10 कोटीपेक्षा जास्त आणि एकूण तरतुदीपेक्षा 20 टक्क्यांपेक्षा जास्त बचत दर्शविणारे अनुदाने/विनियोजन	3.3.4	161
3.5	वर्ष 2023-24 दरम्यान मोठ्या प्रमाणात (₹ 100 कोटीपेक्षा अधिक बचत असलेले) अनुदाने/विनियोजन	3.3.4	165
3.6	2019-20 ते 2023-24 दरम्यान सातत्याने ₹ 100 कोटीपेक्षा अधिक बचतीसह बंद केलेली अनुदाने	3.3.4.1	168
3.7	नियमितीकरण न केलेला जास्तीचा खर्च	3.3.5.2	171
3.8	वर्षभरातील प्रमुख धोरणात्मक निर्णय किंवा अर्थसंकल्पात प्रस्तावित केलेल्या नवीन योजना (₹ 100 कोटीपेक्षा जास्त)	3.4.2	174
3.9	चौथ्या तिमाहीत तातडीचा खर्च 100 कोटीपेक्षा जास्त खर्च झाला जो एकूण खर्चाच्या 50 टक्के व 100 टक्क्यांच्या दरम्यान होता	3.5.2.1	176
3.10	उपशीर्षाखालील लक्षणीय बचती	3.5.3.1 (iv)	183
4.1	2023-24 दरम्यान केंद्र शासनाकडून लक्षणीय थेट हस्तांतरण प्राप्त झालेली अंमलबजावणी अभिकरणे	4.2	184
4.2	प्रलंबित उपयोगिता प्रमाणपत्रांची विभाग निहाय विभागणी	4.3	186
4.3	2023-24 पर्यंत प्रलंबित तपशीलवार आकस्मिक देयकांचा तपशील	4.4	187
4.4	स्वायत्त संस्थांकडून लेखे/लेखापरीक्षा अहवाल सादर करण्यातील विलंब	4.11	188
4.5	विभागाद्वारे व्यवस्थापित व्यावसायिक आणि अर्ध-व्यावसायिक उपक्रमांची सारांशित आर्थिक स्थिती (एकूणसह एकत्रित)	4.12	194
4.6	विभागाद्वारे व्यवस्थापित व्यावसायिक आणि अर्ध-व्यावसायिक उपक्रमांमध्ये लेखे अंतिम होण्याची स्थिती आणि शासकीय गुंतवणुकीची स्थिती	4.12	198
4.7	अफरातफर, गैरवापर इत्यादी प्रकरणांचे विभाग-निहाय/काल-निहाय विभाजन	4.15	200

4.8	शासकीय सामग्रीची चोरी, अफरातफर/नुकसानीमुळे शासनाला झालेल्या नुकसानीचा विभाग-निहाय/श्रेणी-निहाय तपशील	4.15	202
4.9	आहरण व संवितरण अधिकाऱ्यांच्या बँक खात्यात असलेल्या आखर्चित शिल्लक रकमेचा विभागनिहाय तपशील	4.16	203